

У 515.76

П 12

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ**

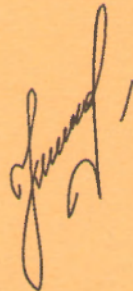
ПАВЛЮК ІРИНА СЕРГІЇВНА

УДК: 796.32.093

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ
ІГРОВИХ ВИДІВ СПОРТУ В УКРАЇНІ
(НА ПРИКЛАДІ ГАНДБОЛУ)**

24.00.01 – Олімпійський і професійний спорт

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання та спорту

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті фізичного виховання і спорту України, Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту України

Науковий керівник

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент

Борисова Ольга Володимирівна,

Національний університет фізичного виховання і спорту України, доцент кафедри олімпійського та професійного спорту

Офіційні опоненти:

доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор

Лисенчук Геннадій Анатолійович,

Національний університет фізичного виховання і спорту України, професор кафедри футболу;

кандидат педагогічних наук, професор

Линець Михайло Михайлович,

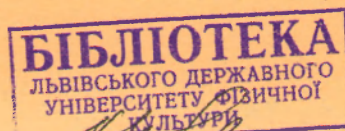
Львівський державний університет фізичної культури, проректор з наукової роботи

Захист відбудеться 31 жовтня 2008 р. о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.829.01 Національного університету фізичного виховання і спорту України (03680, Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету фізичного виховання і спорту України (03680, Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

Автореферат розіслано «²⁹» вересня 2008 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.І. Воронова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Організаційно-управлінські основи сучасного спорту протягом останніх двох десятиріч зазнали істотних змін. Ці зміни відбуваються під впливом як зовнішніх чинників, притаманних світовому спорту (професіоналізація, комерціалізація, зближення професійного та олімпійського спорту, розширення міжнародного календаря змагань тощо), так і внутрішніх, характерних для конкретної країни (місце спорту в країні, законодавство, фінансування, матеріально-технічна база та ін.) (С. І. Гуськов, 2000; В. М. Платонов, 2000–2004; С. В. Алтухов, 2007; А. В. Починкін, 2007).

Останніми роками спорт опинився під інтенсивним впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, зумовлених здебільшого змінами соціально-політичного устрою після набуття Україною незалежності, складним економічним станом в країні, стрімким розширенням прав спортивних федерацій і самих спортсменів, що призвело до руйнації стрункої та ефективної системи радянського спорту (В. М. Платонов, 1994–2004; С. І. Гуськов, 2000; М. М. Линець, 2000–2004). Це особливо вплинуло на стан спортивних ігор, де жорстке державне регулювання замінив хаотичний розвиток, нерегульована взаємодія федерацій, клубів і спортсменів із зарубіжними командами, масовий перехід спортсменів на роботу в професійні і напівпрофесійні команди (В. М. Платонов, 1994–2004; Ю. П. Мічуда, 1997–2005; О. В. Борисова 1997–2000; М. М. Линець, 1998–2003; Г. А. Лисенчук, 2001). Все це негативно позначилось на клубних і збірних командах, призвело до різкого зниження їхніх досягнень на міжнародній арені та в національних чемпіонатах.

Сказане вище стосується не лише таких ігор, як гандбол, волейбол, баскетбол, водне поло, але й футболу, фінансові можливості та регулювання розвитку якого у країні стоять на значно вищому рівні порівняно з іншими видами спорту. Однак олімпійська збірна з футболу за весь період незалежності не змогла пройти навіть відбіркові тури і стати учасником олімпійського турніру. Зазначимо, що футбольні олімпійські команди Радянського Союзу, які у більшості, а інколи й переважно складались з українських футболістів, були бронзовими призерами на Олімпійських іграх 1976 та 1980 рр., чемпіонами 1988 р. Такий же стан розвитку спостерігається й в інших видах спорту, про що красномовно свідчить той факт, що жодна з українських ігрових команд не брала участі в Іграх Олімпіади у Пекіні.

Тому вивчення тенденцій та закономірностей розвитку ігрових видів спорту у світі, історія розвитку та їх сучасний стан в Україні є безперечно актуальним для розробки стратегії та конкретних заходів з метою виведення ігрових видів спорту з кризового стану.

Враховуючи те, що процеси, які відбуваються у сучасному волейболі, баскетболі, гандболі, хокеї з м'ячем, водному поло є загальними для цих видів спорту, об'єктом дослідження ми обрали гандбол – ігровий вид спорту, який у нас в

АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ

країні має найбільш славу історію, видатні досягнення, досить розвинену матеріальну базу та чималу кількість фахівців високої кваліфікації.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Робота виконана як складова частина дослідження «Зведеного плану науково-дослідної роботи у галузі фізичної культури і спорту на 2001–2005 рр.» Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України, теми 1.1.7 «Методико-теоретичні основи розвитку професійного спорту в Україні» (№ державної реєстрації 0103U003018) та 1.1.4 «Історичні та організаційні напрями розвитку професійного спорту в Україні» «Зведеного плану науково-дослідної роботи у галузі фізичної культури і спорту на 2006–2010 рр.» (№ державної реєстрації 0106U010760) Міністерства України у справах сім'ї, молоді і спорту. Автором було вивчено систему організації й управління гандболом на міжнародному і національному рівнях провідних країн світу та виявлено основні проблеми і тенденції розвитку організаційно-управлінської системи гандболу в Україні.

Мета дослідження – обґрунтування шляхів удосконалення організаційних основ розвитку ігрових видів спорту в Україні з урахуванням сукупності соціально-економічних і організаційно-управлінських відносин (на прикладі гандболу).

Завдання дослідження:

1. На підставі аналізу літературних джерел дослідити становлення та розвиток ігрових видів спорту у системі міжнародного спортивного руху (на прикладі гандболу).

2. Проаналізувати систему організації та управління гандболом у країнах світу з високим рівнем його розвитку на міжнародному та національному рівнях.

3. Вивчити стан і тенденції розвитку гандболу в Україні та його організаційно-управлінську систему.

4. Розробити шляхи вдосконалення системи організації й управління гандболом в Україні.

Об'єкт дослідження – організаційно-управлінська система гандболу.

Предмет дослідження – механізм функціонування організаційно-управлінської системи гандболу.

Методи дослідження. В основу роботи покладено метод системного аналізу, оскільки означені об'єкт та предмет дослідження свідчать про те, що вибір під час ухвалення рішень доводиться здійснювати за умов невизначеності, яка зумовлена наявними чинниками, що не підлягають точному якісному оцінюванню.

Для вирішення завдань дослідження було застосовано такі методи: аналіз, синтез та узагальнення; порівняння та аналогії; анкетування; математична статистика.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у тому, що:

– уперше виділені періоди розвитку гандболу в Україні, кожний з яких має свої характерні риси, визначені проблеми й тенденції розвитку виду спорту в країні, що

дозволило створити загальне уявлення про специфіку функціонування національної системи організації і управління спортом (на прикладі спортивних ігор) в історичному, структурному і функціональному аспектах;

– уперше науково обґрунтовано шляхи вдосконалення системи організації та управління гандболом у нашій країні за умов комерціалізації та професіоналізації з урахуванням соціально-економічних і організаційно-управлінських відносин у спорті;

– доповнено дані про особливості функціонування організаційно-управлінської системи гандболу на міжнародному рівні, у розвинених країнах світу та в Україні, що мають як загальні тенденції розвитку, так і національні особливості, зумовлені принциповим впливом соціально-політичних, економічних чинників і чинників розвитку спортивного руху.

Практична значущість дослідження полягає в об'єктивній характеристиці стану гандболу в нашій країні, а також у розробці шляхів удосконалення системи організації та управління цим видом спорту. Рекомендації та пропозиції застосовані у роботі Національної федерації гандболу України (ФГУ), дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ) і клубів.

Особистий внесок здобувача в розробку цієї теми полягає у дослідженні гандболу як соціальної системи на міжнародному та національному рівнях, а також у розробці рекомендацій з удосконалення системи організації та управління гандболом в Україні.

Особистий внесок у публікаціях при співавторстві складається в організації досліджень, проведенні статистичного аналізу та інтерпретації отриманих даних.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження знайшли своє відображення у наукових доповідях на IX Міжнародному науковому конгресі «Олімпійський спорт і спорт для всіх» (Київ, 2005), X–XII Міжнародній конференції «Молода спортивна наука України» (Львів, 2006, 2007, 2008), XI Міжнародному науковому конгресі «Сучасний олімпійський спорт і спорт для всіх» (Мінськ, 2007), Міжнародній науковій конференції аспірантів «Фізична культура: наукові проблеми освіти та спорту» (Кишинів, 2007), а також в науково-методичних університетських і кафедральних конференціях НУФВСУ, що відбувалися у 2004–2008 рр.

Матеріали дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Національного університету фізичного виховання та спорту України (НУФВСУ) під час викладання дисципліни «Олімпійський спорт» на 3-му курсі за темою: «Актуальні проблеми розвитку олімпійського спорту», дисципліни «Професійний спорт» на 4-му курсі за темами: «Перспективи та особливості розвитку професійного спорту в Україні», «Організаційні основи професійного спорту».

Публікації. За темою дисертації опубліковано 9 наукових праць, із них 5 статей надруковано в наукових спеціалізованих журналах і збірках наукових праць, затверджених ВАК України і 4 – у матеріалах і тезах наукових конгресів і конференцій.

Структура та зміст роботи. Дисертаційна робота викладена на 184 сторінках і складається із переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків, практичних рекомендацій, додатків, списку використаних літературних джерел (225 джерел, з яких: 32 – праці зарубіжних авторів і 21 джерело мережі Інтернет). Дисертація ілюстрована 18 таблицями та 30 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі відображено актуальність теми, об'єкт і предмет дослідження, завдання, зв'язок роботи з темами НДР, обґрунтовано наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження, подано характеристику використаних методів, а також наведено дані про публікації автора за темою дослідження та апробації роботи.

У першому розділі «Гандбол у системі міжнародного олімпійського руху» проаналізовано праці вітчизняних і зарубіжних авторів з питань вивчення місця спортивних ігор у системі міжнародного олімпійського руху, проблем модифікації сучасного спорту, тенденції розвитку гандболу, а також передумов його комерціалізації та професіоналізації у світовій практиці, що дало змогу визначити основні напрями дисертаційного дослідження.

У другому розділі «Методи та організація досліджень» описано й обґрунтовано систему методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження. У процесі роботи над дисертацією було застосовано аналіз та узагальнення зарубіжних і вітчизняних літературних джерел, інформаційних ресурсів мережі Інтернет, нормативних документів; методи аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння та аналогії; експертної оцінки, зведення та групування даних.

Дослідження проводилися на базі Національного університету фізичного виховання і спорту України, Федерації гандболу України, у державному підприємстві «Олімпійський навчально-спортивний Центр». В опитуванні брав участь 41 респондент.

Для вирішення поставленої мети і завдань з теми «Організаційні основи розвитку ігрових видів спорту в Україні (на прикладі гандболу)» дослідження були проведені в три етапи. Дослідження носили комплексний характер, в ході яких були вивчені історія розвитку гандболу у світі, особливості його організації і правового регулювання в сучасних умовах, як на міжнародному, так і на національному рівнях.

На I етапі (2004–2005 рр.) досліджено становлення і особливості розвитку гандболу в системі міжнародного олімпійського руху, а також напрями його комерціалізації і професіоналізації. Проаналізовано особливості системи організації і керування гандболом на міжнародному та національному рівнях провідних країн світу. У ході дослідження були проаналізовані і узагальнені результати попередніх наукових праць та визначені основні напрями досліджень дисертаційної роботи.

Основним методом дослідження на I етапі роботи був аналіз і узагальнення науково-інформаційних джерел.

На II етапі (2005–2006 рр.) досліджень визначені особливості функціонування організаційно-управлінської системи гандболу в Україні та тенденції його розвитку.

Для проведення досліджень застосовувалися аналіз й узагальнення літературних джерел, нормативних і регламентуючих документів, досвіду практичної роботи, метод спостереження, анкетне опитування та особисті бесіди з фахівцями в сфері олімпійського і професійного спорту, керівниками Федерації гандболу України, спортивних клубів, а також з провідними спортсменами збірної команди України з гандболу. Отримані результати оброблялись методом математичної статистики.

На III етапі (2006–2007 рр.) досліджень був проведений подальший аналіз і узагальнення емпіричного матеріалу отриманого на I і II етапах, сформульовані висновки, розроблені рекомендації з удосконалення системи організації і керування гандболом в Україні, а також впроваджені результати досліджень у практику Федерації гандболу України, дитячо-юнацьких спортивних шкіл і клубів, навчальний процес Національного університету фізичного виховання і спорту України.

У третьому розділі «Умови розвитку та особливості функціонування гандболу у світовій спортивній практиці» представлено матеріал, що відображає особливості розвитку і функціонування організаційно-управлінської системи гандболу на міжнародному рівні, а також організаційні основи розвитку гандболу в провідних країнах світу.

Система організації та управління гандболом має три рівні: глобальний, континентальний і національний – зі своїми керівними організаціями та сформованою системою змагань. Основною керівною організацією є Міжнародна федерація гандболу (ІГФ), яка об'єднує гравців різного статусу: неконтрактних, контрактних і професійних (ст. 2 регламенту ІГФ). Критерієм поділу гравців є рівень майстерності та вік спортсмена. Отже, статус спортсмена визначає можливість участі гандболістів у турнірах різного рівня, а відсутність міжнародних професійних структур гандболу зумовлює належність гандболістів-професіоналів до спорту вищих досягнень (СВД). Слід зазначити, що ІГФ володіє винятковим правом на організацію та проведення міжнародних матчів: чоловічих і жіночих чемпіонатів світу, першості світу серед юніорів і молоді, а також правом на проведення гандбольних матчів у програмі Олімпійських ігор. Для підвищення ефективності управління гандболом на міжнародному рівні всі національні федерації об'єднані за географічним принципом у п'ять континентальних федерацій (рис. 1).

Згідно зі ст. 26 (1) статуту ІГФ, Європейській федерації гандболу (ЄГФ) делеговані права стосовно організації та проведення континентальних кваліфікаційних матчів. Так, під егідою ЄГФ проводяться: офіційні чемпіонати

Європи для національних команд, молодіжна європейська першість для національних команд, юнацька першість Європи для національних команд, першість Європи для клубних команд, що представляють олімпійський напрям спорту; клубні змагання: Ліга чемпіонів, Кубок ЄГФ, Кубок володарів кубків, Кубок Виклику, що представляють професійний (комерційний) напрям спорту. Слід зазначити, що проведення кубкових турнірів є характерним лише для континентального рівня.

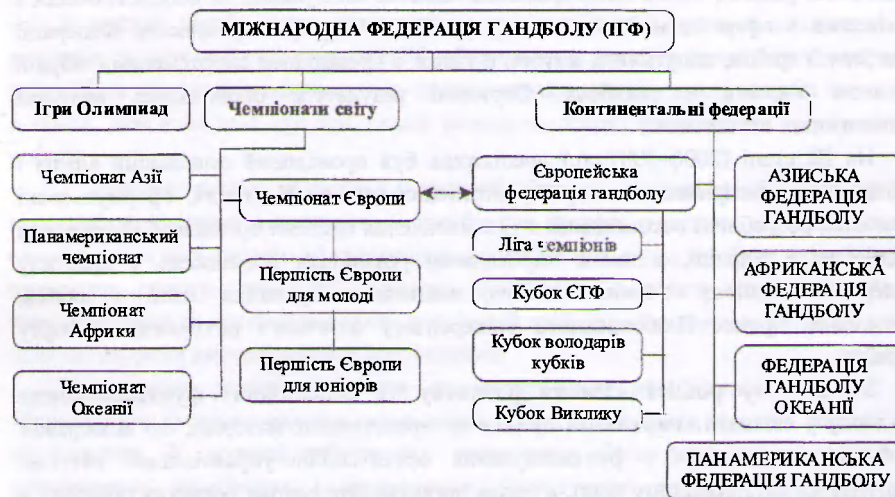

Рис. 1. Міжнародна система організації та проведення змагань з гандболу

На сьогодні країнами-лідерами у гандболі є представники Німеччини, Росія та ін., що і визначило наші наукові інтереси (табл. 1, 2).

Таблиця 1

**Країни – переможниці та призери чемпіонатів світу і Європи
у період 2002–2007 рр.**

Чемпіонат	Рік проведення	Місце					
		жінки			чоловіки		
		1-ше	2-ге	3-тє	1-ше	2-ге	3-тє
чемпіонат Європи	2002	Данія	Норвегія	Франція	Швеція	Німеччина	Данія
чемпіонат світу	2003	Франція	Угорщина	Корея	Хорватія	Німеччина	Франція
чемпіонат Європи	2004	Норвегія	Данія	Угорщина	Німеччина	Словенія	Данія
чемпіонат світу	2005	Росія	Румунія	Угорщина	Іспанія	Хорватія	Франція
чемпіонат Європи	2006	Норвегія	Росія	Франція	Франція	Іспанія	Данія
чемпіонат світу	2007	Росія	Норвегія	Німеччина	Німеччина	Польща	Данія

Таблиця 2

Країни – переможниці Єврокубків у період 2000–2007 рр.

Сезон	Ліга чемпіонів	Кубок ЄГФ	Кубок кубків	Ліга чемпіонів	Кубок ЄГФ	Кубок кубків
	чоловіки			жінки		
2003–2004	Celje (Словаччина)	THW (Німеччина)	Portland (Іспанія)	Slagelse (Данія)	Viborg (Данія)	Ikast (Данія)
2004–2005	Barcelona (Іспанія)	Tusem Essen (Німеччина)	С. ВМ. (Іспанія)	Slagelse (Данія)	Согрехі (Угорщина)	Larvik (Норвегія)
2005–2006	Ciudad (Іспанія)	TBV (Німеччина)	Chehovski Medvedi (Росія)	Viborg (Данія)	FTC (Угорщина)	ZRK (Сербія і Чорногорія)
2006–2007	THW (Німеччина)	Magdeburg (Німеччина)	HSV (Німеччина)	Slagelse (Данія)	Zvezda (Росія)	Oltchim (Румунія)

Аналіз міжнародної практики дав змогу з'ясувати, що національна організаційно-управлінська структура гандболу у європейських країнах – це одна вертикально-інтегрована система підготовки, для якої характерна централізація, а також система змагань, що об'єднує олімпійський і професійний напрями. Професійні структури функціонують лише на національному рівні й формують самостійну систему змагань (рис. 2).

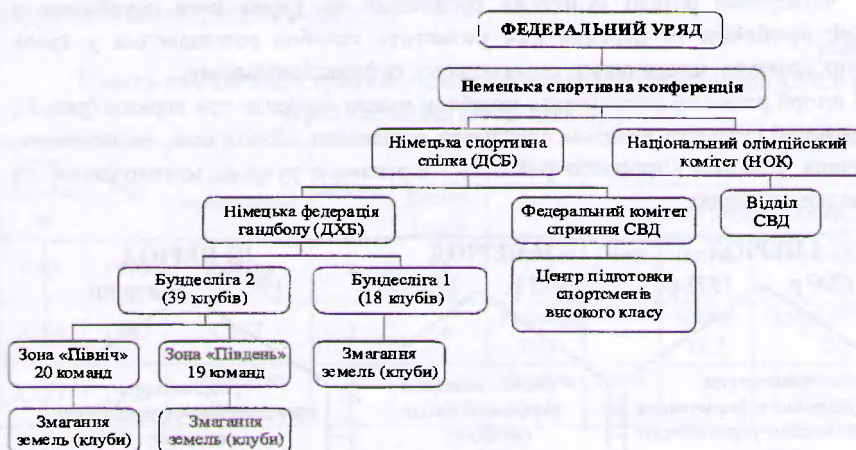

Рис. 2. Організаційна структура гандболу у Німеччині

Важливим принципом побудови системи організації та управління гандболом є участь держави, що полягає не лише у функціонуванні вищого керівного органу, а й у фінансуванні та створенні відповідних правових норм, механізмів пільгового оподаткування для його розвитку. Важливу роль у фінансуванні гандболу відіграють також місцеві органи влади, громадські та благодійні організації, спонсори, що сприяє не лише розвитку виду спорту, але і його популяризації. Наприклад у

Німеччині програми розвитку спорту реалізуються з урахуванням історичних, соціально-економічних і територіальних особливостей. Основна спрямованість цих програм полягає у популяризації виду спорту, реалізації принципу масовості шляхом введення додаткових уроків фізкультури до програм загальноосвітніх шкіл, співпраці шкіл і спортивних клубів, зміцненні матеріально-технічної бази та наданні підтримки спортивним організаціям і клубам. Варто також відзначити, що для всієї системи німецького гандболу характерна його комерціалізація та професіоналізація.

Для російського гандболу сьогодні характерна взаємодія державних, громадських та бізнес-структур, що є важливим чинником його розвитку, а функціонування механізму переходу гравців із дитячо-юнацького спорту до СВД забезпечує наступність структур на всіх етапах багаторічної підготовки. Характерним для Росії є також формування системи соціального захисту – обов'язкове страхування гравців і створення комерційних благодійних організацій допомоги спортсменам.

Слід зазначити, що в межах національного масштабу проблеми та суперечності, які нині існують у гандболі, нерозв'язні і виникають вони незалежно від соціальних особливостей окремої країни через зовнішні причини; спільною для всіх суб'єктів є залежність формування національної системи гандболу від об'єктивних процесів розвитку цього виду спорту у світі.

У четвертому розділі «Система організації та управління гандболом в Україні: проблеми та перспективи розвитку» гандбол розглядається у трьох основних аспектах: історичному, структурному та функціональному.

В історії розвитку українського гандболу можна виділити три періоди (рис. 3), що зумовлені суттєвим впливом сукупності соціальних, політичних, економічних, історичних чинників і чинників розвитку спортивного руху на міжнародному та національному рівнях.

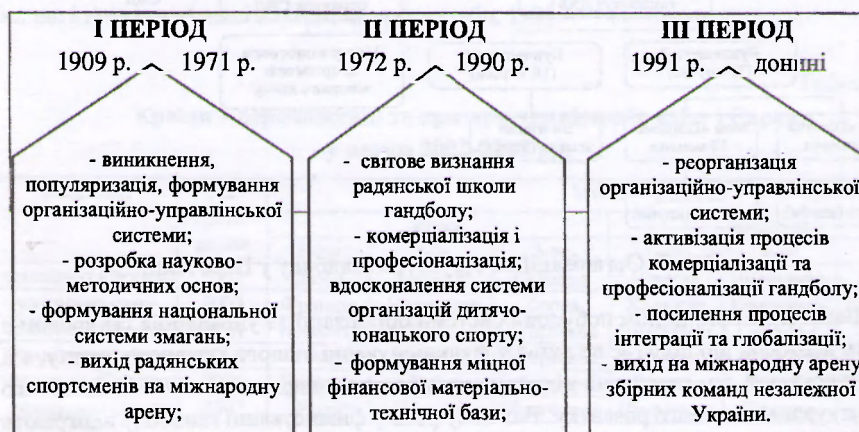

Рис. 3. Періодизація розвитку гандболу в Україні

Для першого періоду (1909–1971 рр.) характерним є виникнення гандболу та його хаотичний розвиток на території сучасної України.

Саме у цей період Є. І. Івахіним було закладено науково-методичні основи підготовки гандболістів, сформовано перші організаційні структури, систему організації та управління гандболом у країні, національну систему змагань, що сприяло значному зростанню популярності цього виду спорту.

Гандбол другого періоду (1972–1990 рр.) у системі радянського спорту формується як вид з міцною фінансовою та матеріально-технічною базою, вдосконаленням системи організації дитячо-юнацького спорту, що зумовило включення його до програми Ігор Олімпіади (1972) і початок участі гандболістів збірної СРСР в олімпійському русі.

Помітних успіхів збірні команди країни добивалися на чемпіонатах світу. Так, чоловіча збірна СРСР з гандболу виграла золоті медалі на чемпіонатах світу (1982, 1992), Іграх XX, XXI Олімпіад, срібні нагороди чемпіонатів світу (1978, 1990) та на XXII Олімпійських іграх (1980). Великі успіхи мала жіноча збірна у 1970–1990 рр.: завоювання золотих медалей на чемпіонатах світу в Угорщині (1972), в Голландії (1986), у Південній Кореї (1990), Іграх Олімпіад у Канаді (1976), в СРСР (1980). Слід зазначити, що основу жіночої збірної команди СРСР (67–79 %) складали вихованки української школи гандболу (табл. 3).

Таблиця 3

Участь українських гравців у складі жіночої збірної команди СРСР на Іграх Олімпіад (1976-1988 рр.)

Ігри Олімпіад	Рік	Місце проведення	Місце	Кількість гравців у команді				
				Всього (осіб)	Співвідношення з республіками, %			
XXI	1976	Канада	I	14	Україна 71,4	Росія 7,2	Литва 7,2	Азербайджан 14,2
XXII	1980	СРСР	I	14	Україна 78,5	-	Литва 14,3	Азербайджан 7,2
XXIV	1988	Південна Корея	III	15	Україна 66,7	Росія 26,7	-	Азербайджан 6,7

Починаючи з 60-х років, представники української школи гандболу зміцнюють свої позиції не лише в межах національного масштабу, але й ведуть першість на міжнародній арені. Здобуття «Спартак» (Київ) титулу чемпіона СРСР дало йому змогу представляти Радянський Союз у міжнародних клубних турнірах. Так, у розіграшах Кубка європейських чемпіонів (проводиться з 1960 р.) київський «Спартак» брав участь 15 разів і в 13 з них ставав чемпіоном (1970–1973, 1975, 1977, 1979, 1981, 1983, 1985–1988). Такого успіху не досягала жодна клубна команда Європи.

Видатні досягнення української школи гандболу в цей період були обумовлені, насамперед, жорсткою системою державного регулювання спорту в країні, спадковістю структур дитячо-юнацького спорту в спорт вищих досягнень і, що надзвичайно важливо – пріоритетністю інтересів «Спартака» над всіма іншими командами. Однак, незважаючи на ефективність радянської системи підготовки, наприкінці 1980-х років в умовах комерціалізації й професіоналізації спорту, очевидною стає необхідність її реорганізації (виплата стипендій і премій за спортивні результати, участь гандболістів у кубкових турнірах, укладання контрактів із клубами тощо).

Третій період (1991 р. – донині) характеризується зміною політичної ситуації у країні, ліквідацією державної монополії на спорт та реорганізацією організаційно-управлінської системи. Активізується комерціалізація та професіоналізація гандболу на національному та міжнародному рівнях, посилюються процеси інтеграції та глобалізації у спорті. Чоловічі та жіночі збірні команди виходять на міжнародну арену.

Під час дослідження виявлено, що система організації та управління гандболом в Україні представлена як на рівні державних організацій, що забезпечують підготовку спортсменів, так і громадських, які формують систему змагань (рис. 4).

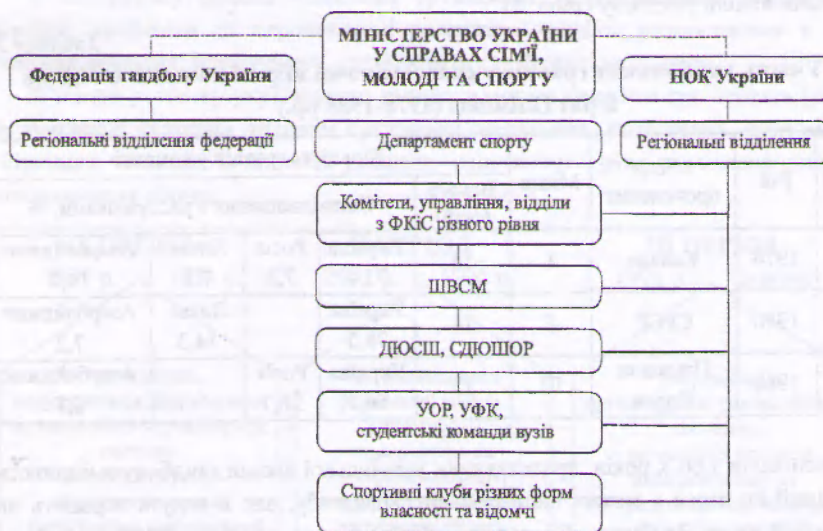

Рис. 4. Система організації та управління гандболом в Україні

Про необхідність реорганізації та вдосконалення цієї системи свідчать показники розвитку дитячо-юнацького спорту та СВД (рис. 5).

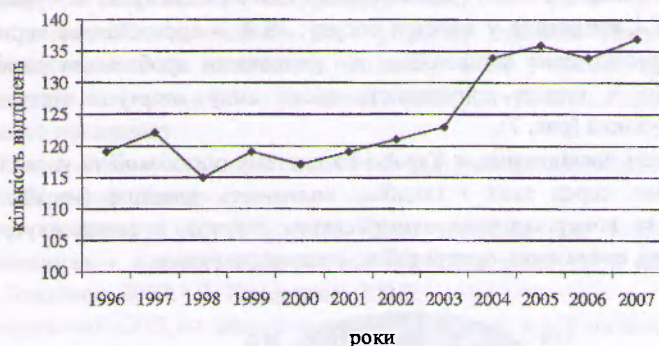

Рис. 5. Динаміка кількості відділень ДЮСШ з гандболу в Україні за 1996–2007 рр.

Сьогодні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості відділень ДЮСШ в Україні (на 14 %) при зниженні показників розвитку СВД (знижені показники підготовки майстрів спорту (МС) на 20 % та майстрів спорту міжнародного класу (МСМК) на 60 %, в порівнянні з 1997 р.) (рис. 6).

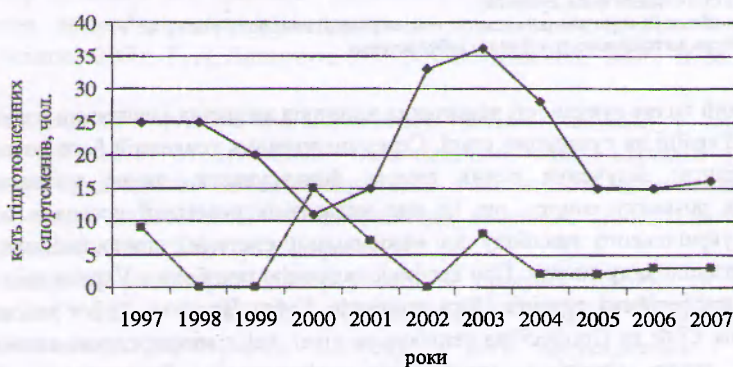

Рис. 6. Динаміка підготовки МС, МСМК з гандболу в період 1997-2007 рр.:

—◆— МС; —■— МСМК

З метою вивчення міжнародного досвіду та об'єктивної оцінки ситуації, яка склалася в нашій країні щодо гандболу, було проведене опитування керівників Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, ФГУ, клубів та дитячо-юнацьких шкіл, а також провідних спортсменів. Усього в опитуванні взяла участь 41

особа, з яких 29 % – майстри спорту міжнародного класу (МСМК), 21 % – майстри спорту (МС), 31 % – кандидати у майстри спорту, 19 % – представники керівних структур. У ході дослідження встановлено, що основними проблемами розвитку гандболу в Україні є низька популярність цього виду спорту і відсутність стабільного фінансування (рис. 7).

Як свідчать наші дослідження, в Україні на систему організації та управління спортивними іграми, серед яких і гандбол, впливають зовнішні (насамперед, професіоналізація та комерціалізація олімпійського спорту), а також внутрішні (соціально-політичні, економічні, організаційно-правові) чинники.

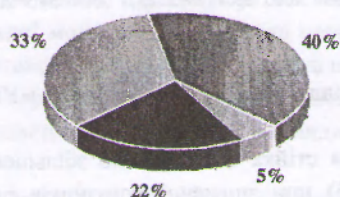

Рис. 7. Результати експертного аналізу умов розвитку гандболу в Україні (n = 41)

- низька популярність;
- ▒ відсутність стабільного фінансування;
- відсутність цільових програм розвитку та популяризації гандболу з боку ФГУ;
- ▓ низький рівень матеріально-технічного забезпечення

Відчутний вплив сукупності зазначених чинників визначив і напрямки розвитку гандболу в Україні на сучасному етапі. Серед позитивних тенденцій його розвитку можна виділити: залучення нових джерел фінансування, чинне законодавче забезпечення розвитку спорту, що не має механізмів реалізації правових норм, інтеграцію українського гандболу до міжнародної системи, комерціалізацію та професіоналізацію виду спорту. Про професіоналізацію гандболу в Україні свідчить проведення професійних турнірів (Ліга чемпіонів, Кубок Виклику, Кубок володарів кубків, Кубок ЄГФ та Професійна гандбольна ліга), які є міжнародною системою змагань, а також наявність гандболістів-професіоналів. Реорганізація СВД спричиняє і негативні зміни, насамперед, зміни ціннісних орієнтацій спортсменів і тренерів, відсутність програм розвитку гандболу в Україні, зменшення бюджетного фінансування, перехід висококваліфікованих спортсменів і тренерів до зарубіжних клубів, зниження рівня національного чемпіонату, а також невідповідність національної системи змагань світовим тенденціям розвитку (зменшення кількості дитячо-юнацьких змагань і відсутність комерційних стартів).

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» підведенні підсумки проведених досліджень.

Аналіз літературних даних і результатів власних досліджень свідчить про те, що вдосконалення системи організації та управління гандболом у нашій країні,

насамперед, реорганізація структури СВД за умов комерціалізації та професіоналізації, відповідність його розвитку світовим тенденціям сприятиме забезпеченню високих показників розвитку СВД у нашій країні, спадковості структур дитячо-юнацького та резервного спорту, а також підготовці та збереженню кадрового потенціалу.

Таким чином, у ході досліджень було виділено три групи даних.

1. Підтверджено, що:

– в сучасному спорті існують різні напрями, що мають свою цільову спрямованість і критерії ефективності (Л. П. Матвеев, 1999; С. І. Гуськов, 2000; В. М. Платонов, 2000; І. І. Переверзін, 2002);

– сучасний СВД не лише структурно складний, але й не зовсім однорідний за складом суб'єктів спортивної діяльності, що особливо гостро відчутно у спортивних іграх, і насамперед, у гандболі (С. І. Гуськов, 1997; В. М. Платонов, 2000; С. І. Крамський, 2006);

– на ефективність розвитку олімпійських видів спорту істотно впливає комерціалізація та професіоналізація (С. І. Гуськов, 1997; І. І. Переверзін, 2002; В. М. Платонов, 2003);

– модель управління спортом в країні, організаційно-управлінська система гандболу залежить від традицій, державно-політичних і соціально-економічних чинників, наявної системи фінансування та інших чинників (Дж. Коаклі, 1991; С. І. Гуськов, 2000; Г. А. Лисенчук, 2001; А. В. Починкін, 2005; В. М. Платонов, 2005);

– національні організаційно-управлінські системи гандболу у європейських країнах побудовані за принципом безпосередньої участі держави у розвитку гандболу і представлені системою підготовки, а також системою змагань, у рамках якої поєднані олімпійський та професійний напрями (В. М. Платонов, 2000; П. А. Рожков, 2002, 2004; С. В. Алтухов, 2007);

– тенденції розвитку гандболу у світовій практиці, традиції та досягнення української школи зумовлюють об'єктивізацію процесів комерціалізації та професіоналізації українського гандболу, а його популяризація є важливим чинником для розвитку виду спорту у країні (А. Гречин, 2002; В. Я. Ігнат'єва, 2003; А.Є. Івахін, 2005).

2. Доповнені дані:

– стосовно особливостей функціонування організаційно-управлінської системи гандболу на міжнародному рівні, у розвинених країнах світу та в Україні, яким властиві як загальні тенденції розвитку, так і національні особливості, що зумовлені значним впливом соціально-політичних, економічних чинників і чинників розвитку спортивного руху (А. С. Соколов, 1999; В. Я. Ігнат'єва, 2003; С.І. Крамський, 2006; А. В. Починкін, 2005, 2007).

3. Абсолютно новим є:

– визначені особливості реорганізації структури спорту вищих досягнень в

умовах комерціалізації й професіоналізації на основі комплексного аналізу системи організації і управління гандболом на міжнародному рівні й в Україні;

– дані які свідчать, що підготовка та участь в Олімпійських іграх є системоутворюючими чинниками функціонування організаційної системи гандболу при істотному зниженні значущості чемпіонатів світу та інших турнірів, у тому числі і професійного напрямку;

– визначено проблеми і тенденції розвитку гандболу в Україні, що дало можливість створити загальне уявлення про особливості функціонування національної системи організації та управління спортом (на прикладі спортивних ігор) в історичному, структурному та функціональному аспектах;

– науково обґрунтовані шляхи вдосконалення системи організації та управління гандболом в Україні за умов комерціалізації та професіоналізації з урахуванням соціально-економічних і організаційно-управлінських відносин у нашій країні.

ВИСНОВКИ

1. Комплексний аналіз літературних джерел та світової практики показав, що рівень розвитку спорту в країні залежить від ефективності системи управління, матеріально-технічного, фінансового та інших видів забезпечення. Зміни, що відбуваються останніми роками у спорті вищих досягнень, у міжнародному олімпійському русі істотно вплинули і на організаційно-управлінську структуру спорту в Україні. Однак сьогодні не існує цілісного уявлення щодо організаційних основ спортивних ігор в історичному, а також структурному і організаційному аспектах з урахуванням сучасних чинників, що впливають на їх розвиток.

2. Специфіка гандболу як виду спорту зумовлена розвитком його у спортивно-комерційному аспекті. Узгодженість підприємницької діяльності організаційних структур зі спортивною, а також вплив комерціалізації на спортивні результати та поведінку учасників є основними чинниками формування і розвитку гандболу на сучасному етапі.

3. Система організації та управління гандболом на міжнародному рівні представлена єдиною системою змагань, керівництво якою здійснює ІГФ, що об'єднує неконтрактних, контрактних і професійних гандболістів. Упровадження статусу гравця визначає можливість участі спортсмена у турнірах відповідного рівня, а відсутність міжнародних професійних структур гандболу зумовлює належність гандболістів-професіоналів до спорту вищих досягнень. Залежність формування національної організаційної системи гандболу від об'єктивних процесів його розвитку у світі і створює потребу врахувати зазначені особливості під час реорганізації організаційно-управлінської структури, а також розробити і вдосконалити законодавче та нормативно-правове забезпечення гандболу в Україні.

4. У сучасній практиці гандболу відсутні єдині організаційні, правові та соціально-економічні підходи його розвитку. Дослідження організаційно-правових

основ країн (Німеччина, Росія), що характеризуються високим рівнем розвитку гандболу, ефективними системами управління, дали змогу визначити загальні тенденції та особливості її функціонування. Так, національні організаційно-управлінські системи гандболу у європейських країнах побудовані за принципом участі держави у розвитку гандболу і представлені системою підготовки, а також системою змагань, в якій поєднано олімпійський і професійний напрями. Система підготовки гандболістів є єдиною вертикально-інтегрованою системою, у якій наявна централізація процесу підготовки. Професійний напрям представлений відповідними структурами, що функціонують лише на національному рівні та формують самостійну систему змагань.

5. Вивчення тенденцій розвитку ігрових видів спорту у світі, історії та сучасного стану гандболу в Україні свідчить про інтенсивний вплив зовнішніх (насамперед, професіоналізації і комерціалізації олімпійського спорту), а також внутрішніх чинників (серед яких соціально-політичні, економічні, організаційно-правові) на систему організації та управління спортивними іграми, зокрема і гандболом в країні.

6. Враховуючи вплив різних чинників на розвиток гандболу в Україні, можна визначити три історичні періоди: 1909–1971 рр., 1972–1990 рр., 1991 р. – донині. Вивчення особливостей розвитку кожного періоду визначило необхідність інтеграції досвіду радянської системи підготовки зі світовою передовою практикою, що дозволяє ефективно функціонувати організаційним системам спорту в умовах глобалізації, комерціалізації і професіоналізації, як основного шляху розвитку гандболу в Україні.

7. Зниження показників розвитку спорту вищих досягнень (показники підготовки МС і МСМК у 2007 р. знижені на 20 і 60 % відповідно, порівняно з 1997 р.), а також наявність низки проблем його розвитку в Україні: низька популярність, відсутність стабільного фінансування, низький рівень матеріально-технічного забезпечення, відсутність цільових програм розвитку гандболу (на думку експертів 40 %, 33 %, 22 % і 5 % відповідно), свідчать про потребу реорганізації та вдосконалення зазначеної системи.

8. Аналіз соціально-економічних і політичних умов в Україні, традицій і тенденцій розвитку гандболу на міжнародному та національному рівнях свідчать, що основними напрямками реорганізації та вдосконалення системи організації та управління гандболом є: забезпечення функціонування єдиної вертикально-інтегрованої системи підготовки гандболістів з пріоритетом держави в її регулюванні; спадковість структур дитячо-юнацького, резервного спорту і спорту вищих досягнень; створення організаційних умов що забезпечують централізацію процесу підготовки кваліфікованих спортсменів; удосконалення системи змагань, науково-методичного, кадрового, правового, фінансово-економічного, матеріально-технічного, медико-біологічного, інформаційного забезпечення.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою довгострокового планування, що дасть змогу ФГУ визначити стратегію розвитку гандболу в Україні, а також активізувати свою діяльність в реалізації пріоритетних напрямів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Павлюк И. С. История возникновения и развития гандбола в мире // Педагогика, психология та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. / За ред. С. С. Єрмакова; ХДАДМ (ХХП). – Харків, 2005. – № 18. – С. 83–88.
2. Павлюк І. Становлення і розвиток гандболу в Україні // Молода спортивна наука України: Збірник наукових праць з галузі фіз. культури та спорту: Періодичне видання / Львів. ДІФК. – Львів: Українські технології, 2006. – Вип. 10: У 4 т., Т. 3. – С. 197–201.
3. Павлюк І. Система організації та управління гандболом в провідних країнах світу та в Україні: Проблеми комерціалізації та професіоналізації // Молода спортивна наука України: Збірник наукових праць з галузі фіз. культури та спорту: Періодичне видання / Львів. ДІФК. – Львів: Українські технології, 2007. – Вип. 11: Анотації, зміст та допоміжні індекси + збірник наукових праць на CD. + CD. – С. 282–283.
4. Павлюк І. Проблеми і перспективи розвитку гандболу в Україні // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 2. – С. 56–59.
5. Павлюк І. Організаційні аспекти розвитку гандболу в Україні // Молода спортивна наука України: Збірник наукових праць з галузі фіз. культури та спорту: Періодичне видання / Львів. ДІФК. – Львів: Українські технології, 2008. – Вип. 12: У 4, Т. 4. – С. 239–243.
6. Павлюк И., Борисова О. Телевидение как фактор популяризации гандбола в Украине // Физическая культура: научные проблемы образования и спорта: международная научная конференция аспирантов (Кишинев, 26–27 октября 2007 г.) / Государственный университет физического воспитания и спорта]. – Кишинев, 2007. – С. 328–333. *Здобувачем зібрано фактичний матеріал по темі що досліджується, здійснена його обробка та зроблені висновки.*
7. Павлюк И. Проблемы и перспективы профессионализации гандбола в Украине // Современный олимпийский спорт и спорт для всех: материалы XI международного научного конгресса (Минск, 10–12 октября 2007 г.): в 4 ч. / М-во спорта и туризма Республики Беларусь; НОКРБ; Белорусский ГУФК; Белорусская олимпийская академия. – Минск: БГУФК, 2007. – Ч. 3: Молодежь – науке. Исследования молодых ученых в отрасли физической культуры, спорта и туризма: секция. – С. 124–127.
8. Павлюк І. С. Розвиток ігрових видів спорту в Україні // Міжнародний науковий конгрес Олімпійський спорт і спорт для всіх: IX міжнар. наук. конгрес,

присвячується 75-річчю НУФВСУ: Тези доповідей / Ред. В. М. Платонов та ін. – К.: Олімпійська література, 2005. – С. 399.

9. Борисова О. В., Павлюк І. С. Організаційні основи розвитку ігрових видів спорту в Україні на матеріалі гандболу // Міжнародний науковий конгрес Олімпійський спорт і спорт для всіх: IX міжнар. наук. конгрес, присвячується 75-річчю НУФВСУ: Тези доповідей / Ред. В. М. Платонов та ін. – К.: Олімпійська література, 2005. – С. 43. *Участь здобувача полягає в узагальненні результатів дослідження і написанні тез.*

АНОТАЦІЇ

Павлюк І. С. Організаційні основи розвитку ігрових видів спорту в Україні (на прикладі гандболу). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.01 – Олімпійський та професійний спорт. – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2008.

Дослідження присвячене обґрунтуванню шляхів удосконалення організаційних основ розвитку ігрових видів спорту в Україні з урахуванням сукупності соціально-економічних і організаційно-управлінських відносин (на прикладі гандболу).

У роботі надано ретроспективний аналіз літературних даних із проблем модифікації сучасного спорту, тенденцій розвитку гандболу на сучасному етапі, комерціалізації та професіоналізації гандболу у світовій практиці. Проаналізовані умови розвитку й особливості функціонування гандболу, системи організації та управління гандболом на міжнародному рівні, та у розвинених країнах світу (Німеччині і Росії). Здійснено комплексний аналіз системи організації та управління гандболом в Україні, у ході якого визначено: особливості виникнення і становлення гандболу; проблеми та перспективи його розвитку; організаційно-правові, соціально-політичні й економічні умови функціонування; розвиток гандболу в системі дитячо-юнацького і резервного спорту України.

Основні результати дослідження упроваджено у діяльність Національної федерації гандболу України, дитячо-юнацьких спортивних шкіл і клубів. Матеріали дисертаційної роботи також використовують у навчальному процесі НУФВСУ.

Ключові слова: соціальна система спорту, система організації та управління гандболом, комерціалізація та професіоналізація спорту, спортивно-комерційна діяльність, олімпійський та професійний спорт.

Павлюк И. С. Организационные основы развития игровых видов спорта в Украине (на примере гандбола). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.01 – Олимпийский и профессиональный спорт. – Национальный университет физического воспитания и спорта Украины, Киев, 2008.

БІБЛІОТЕКА
ІВІСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ

В диссертации обоснованы пути совершенствования организационных основ развития игровых видов спорта в Украине с учетом совокупности социально-экономических и организационно-управленческих отношений (на примере гандбола).

Анализ литературных источников и передовой мировой практики показал, что уровень развития спорта в стране зависит от эффективности системы управления, материально-технического, финансового и других видов обеспечения. Происходящие в последние годы изменения в спорте высших достижений, в международном олимпийском движении оказали существенное влияние и на организационно-управленческую структуру спорта в Украине. Однако, сегодня не существует целостного представления об организационных основах спортивных игр в историческом, а также структурном и организационном аспектах с учетом современных факторов, влияющих на их развитие.

Система организации и управления гандболом на международном уровне представлена единой системой соревнований, руководство которой осуществляется ИГФ, объединяющей неконтактных, контрактных и профессиональных гандболистов. Введение статуса игрока, определяющего возможность участия спортсмена в турнирах соответствующего уровня, отсутствие международных профессиональных структур гандбола обуславливает принадлежность гандболистов-профессионалов к спорту высших достижений.

На сегодняшний день в мировом гандболе отсутствуют единые организационные, правовые и социально-экономические подходы к его развитию. Исследования организационно-правовых основ стран (Германии, России), характеризующихся высоким уровнем развития гандбола, эффективными системами управления, позволили выделить общие тенденции и особенности ее функционирования.

Национальные организационно-управленческие системы гандбола европейских стран построены по принципу участия государства в развитии гандбола и представлены системой подготовки, а также системой соревнований, в рамках которой объединены олимпийское и профессиональное направления. Система подготовки гандболистов представляет собой единую вертикально-интегрированную систему, в которой отмечается централизация процесса подготовки. Профессиональное направление представлено соответствующими структурами, функционирующими только на национальном уровне и формирующими самостоятельную систему соревнований.

По преимущественному воздействию различных факторов в развитии гандбола в Украине можно выделить три исторических периода: 1909–1971 гг., 1972–1990 гг., 1991 г. – по настоящее время. Изучение особенностей развития каждого периода определило необходимость интеграция опыта советской системы подготовки с мировой передовой практикой, позволяющей эффективно функционировать

организационным системам спорта в условиях глобализации, коммерциализации и профессионализации, как основного пути развития гандбола в Украине.

Таким образом, нами предложены основные направления совершенствования системы организации и управления гандболом, а именно: обеспечение функционирования единой вертикально-интегрированной системы подготовки гандболистов с приоритетом государства в ее регулировании; преемственность структур детско-юношеского, резервного спорта и спорта высших достижений; создание организационных условий, обеспечивающих централизацию процесса подготовки квалифицированных спортсменов, совершенствование системы соревнований, научно-методического, кадрового, правового, финансово-экономического, материально-технического, медико-биологического, информационного обеспечения.

Ключевые слова: социальная система спорта, система организации и управления гандболом, коммерциализация и профессионализация спорта, спортивно-коммерческий вид деятельности, олимпийский и профессиональный спорт.

Pavlyuk I. S. Organizational basis of sports game development in Ukraine (by the example of handball). – Manuscript.

The is a thesis on competition for academic degree of candidate of science on physical education and sport in speciality 24.00.01. – Olympic and professional sports. – National University of Physical Education and Sports of Ukraine, Kyiv, 2008.

Research is devoted to a substantiation of improving ways of sports game development organizational bases in Ukraine in view of set social and economic and legal relations (by the example of handball).

In work it is submitted the retrospective analysis of the literary data devoted to updating modern sports, the tendency of handball development at the present stage, to problems of commercialization and professionalism of handball in world. The author has analyzed development conditions and functioning features of handball in the world sports practice, the handball organization and management system of on the international level, organizational bases of handball development in the developed countries of the world (Germany and Russia). It also was made a complex analysis of the handball organization and management system in Ukraine: problems and prospects of development, occurrence, formation and development of handball in Ukraine, organizational – legal, sociopolitical and economic conditions of handball functioning in Ukraine, and also handball development in the system of child, youthful and reserve sports in Ukraine.

The basic results of the research are applied in activity the National federation of handball of Ukraine, in child and youthful sports schools and clubs. Materials of dissertational work also are used in the educational process in NUPESU.

Key words: social system of sport, the organization and management system of handball, commercialization and professionalism of sports, sports and commercial activity status, Olympic and professional sport.